

MemoriiJurnale

ÎN ROMÂNIA. Monica Lovinescu și-a luat licența în litere la Universitatea din București. În afara unui basm scris în copilărie, la vreo 7-8 ani, și publicat în *Dimineața copiilor*, își reneagă cu vehemență debuturile literare. De pe la 15 ani publică proze scurte în *Vremea*, *Kalende* etc. și un roman în mai multe numere consecutive din *Revista Fundațiilor Regale*. Le găsește pe toate sofisticate și artificioase. Imediat după război, ține cronică dramatică la *Democrația* lui Anton Dumitriu și e asistenta lui Camil Petrescu la seminarul său de artă dramatică.

ÎN FRANȚA. Pleacă la Paris în septembrie 1947 ca bursieră a statului francez, iar în primele zile ale lui 1948 cere azil politic. La început face parte din tinere companii teatrale și semnează regia unor piese de avangardă. Situația din țară îi reține apoi integral atenția. Colaborează cu articole și studii despre literatura română și despre ideologia comunistă în numeroase publicații: *East Europe*, *Kontinent*, *Preuves*, *L'Alternative*, *Les Cahiers de L'Est*, *Témoignages*, *La France Catholique* etc. Semnează capitolul despre teatrul românesc în *Histoire du spectacle (Encyclopédie de la Pléiade, Gallimard)*. Traduce câteva cărți din românește sub pseudonimele Monique Saint-Côme și Claude Pascal. Colaborează și la revistele în limba română din exil: *Luceafărul*, *Caiete de dor*, *Ființa românească*, *Ethos*, *Contrapunct*, *Dialog*, *Agora* etc. Din 1951 până în 1975, realizează emisiuni literare și muzicale la Radiodifuziunea Franceză. Își începe colaborarea la „Europa Liberă” în 1962. Din 1967, emisiunile de mai mare ecou sunt *Teze și antiteze la Paris* și *Actualitatea culturală românească*.

VOLUME: *Unde scurte I* (Ed. Limite, Madrid, 1978, și Humanitas, București, 1990); *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler* (Cartea Românească, 1992); *Seismograme. Unde scurte II* (Humanitas, 1993); *Posteritatea contemporană. Unde scurte III* (Humanitas, 1994); *Est-etice. Unde scurte IV* (Humanitas, 1994); *Pragul. Unde scurte V* (Humanitas, 1995); *Insula Șerpilor. Unde scurte VI* (Humanitas, 1996); *La apa Vavilonului I* (Humanitas, 1999); *La apa Vavilonului II* (2001); *Jurnal 1981-1984* (Humanitas, 2002); *Diagonale* (Humanitas, 2002); *Jurnal 1985-1988* (Humanitas, 2003); *Jurnal 1990-1993* (Humanitas, 2003); *Jurnal 1994-1995* (Humanitas, 2004); *Jurnal 1996-1997* (Humanitas, 2005); *Jurnal 1998-2000* (Humanitas, 2006); *Cuvântul din cuvinte*, roman (Humanitas, 2007).

TRADUCERE DIN ION LUCA CARAGIALE: *Théâtre (Une nuit orangeuse, M'sieu Leonida face à la réaction, Une lettre perdue)*, adapté du roumain par Eugène Ionesco et Monica Lovinescu, ed. L'Arche, Paris, 1994.

MONICA *L*OVINESCU
LA APA VAVILONULUI

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție coordonată de
OANA BÂRNA

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

ISBN 978-973-50-2637-0
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

© HUMANITAS, 2008, 2010

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax. 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

Ô mes sombres trésors, mes enfers, ma mémoire
Valéry (*Mon Faust*)

I

București

Când am redeschis, în anii '90, Jurnalele mele din România (din iunie 1941 până în septembrie 1947 – sosirea la Paris) n-am făcut-o din vreo nostalgie a adolescenței. Presupun că n-am mai rezistat ispitei de a încerca să alcătuiesc un fel de Jurnal al Jurnalului sau, cel puțin, să-mi verific „biografia“.

Or, din 1941 până în 1947, Jurnalul este intolerabil de prost, romanțios, sentimentaloid, atât de penibil încât am simțit nevoia să rup și să arunc la coș pagină de pagină. Din foarte puținele rămase intacte, ca și din câteva note, fixând momente mai semnificative, am alcătuit doar o rubrică de repere necesare, deoarece decalajul între ceea ce credeam c-am fost atunci și ce-a rămas fixat pe hârtie este atât de mare, încât mă pândește o „criză de identitate“ (pentru a mă sluji de un stereotip al zilei).

Dacă se confirmă această impresie, înseamnă că Istoria, cu majusculele și dezastrele ei, împiedicându-mă să-mi duc la îndeplinire vastele mele planuri literare, m-a salvat pur și simplu nu doar de eșec, dar și de ridicol. Suspend verdictul, deși caricatura unei adolescențe ce mi se părea mirifică mi-a lăsat un gust de cenușă de care

nu voi scăpa ușor. Chiar distrugând cele vreo 900 de pagini (cine mai stă să le numere, există numărătoare în neant?), scrise mai întâi în strada Wilson, apoi în bulevardul Elisabeta, la „anii falnici douăzeci“ (bietul Ion Barbu, dac-ar fi știut cui dedica versurile sale glorioase!), nu m-am descotorosit de amărăciune. E ca și cum singură mi-aș fi răpit tinerețea, pătând-o cu zădărnicii.

Reperele – deși n-ar fi imposibil să n-am mare lucru de „reperat“ – vor reconstitui doar traseul meu existențial, așa cum reiese din Jurnal. Rămâne, firește, de știut dacă el merită să fie reconstituit. În clipa de față nu sunt sigură.

Din exterior, lipsa mea de valoare nu era, pesemne, perceptibilă. Când Camil Petrescu îmi spunea că n-ar fi imposibil să înnebunesc de atâta luciditate (mai 1946), nu se putea înșela cu totul. Mai ales că lucram la Seminarul lui de artă dramatică – îi eram un fel de asistentă. Asistam și la repetițiile de la Studio cu *Mioara* mai întâi – în sală doar Rebreanu și Camil –, cu *Mitică Popescu* apoi. În amândouă juca Maria Botta, după Camil – îi împărtășeam impresia – cea mai dotată artistă a generației ei, cu o sensibilitate exacerbată ce-i ținea loc de inteligență. Ea aplica cel mai exact indicațiile scenice și teoriile lui Camil, parcă numai de noocrație ar fi auzit vorbindu-i-se din copilărie.

Așa am prins, ca și din discuțiile de-a lungul cărora Camil îl „distrugea“ pe Gordon Craig, iar Ion Sava îl exalta, gustul scenei și al culiselor, până la a nu mai putea să

mă proiectez într-un viitor din care ele ar fi lipsit. Nu numai că voi monta în 1945 o piesă în cadrul Institutului Francez de la București, dar, de câte ori ne întâlneam între prieteni, ne lansam imediat în improvizații de parcă am fi presimțit că soarta ce ne era rezervată nu ne va conveni, cerându-se înlocuită de jocul de-a altceva. În orice caz, alături de scris, regia teatrală se desena frenetic pentru mine în acei ani ca o certă vocație.

Apoi, făceam prea multe și cu ecouri favorabile în diverse domenii, e improbabil ca în jurul meu să se fi constituit un complot al elogiului. Dețineam, imediat după război, cronică dramatică la *Democrația* lui Anton Dumitriu, unde, teribilistă și definitivă, desființam spectacole și actori. Carandino lansase în *Dreptatea* (ianuarie 1944) o campanie împotriva mea, prin Oscar Lemnaru interpus, fiindcă îmi îngăduisem să pretind că soția sa, celebra actriță Lily Carandino, stă pe scenă inertă și inexpresivă ca o bucată de lemn.

Școala (Notre Dame de Sion) o încheiasem în 1942 cu „grand prix d'excellence“, iar la bacalaureatul de la Școala Centrală fusesem a doua din serie în ciuda dificultății temei latine ce se apropia mai curând de un rebus, pe care ne-o rezervase președintele comisiei, N. Herescu. Panica de dinainte de bacalaureat n-o voi mai retrăi la nici un examen, însă va rămâne înscrisă timp de vreo două decenii în coșmarurile recurente unde mă vedeam obligată să mai trec încă o dată bacalaureatul și mă

prezentam inocent în fața comisiei până îmi dădeam seama, în fața tablei negre cu semne algebrice, că nu mai știu nimic.

Ciclul universitar nu mai pune nici o problemă, din moment ce scap de unele „materii“ pentru care sunt profund inaptă, începând cu matematica și sfârșind cu absolut orice ține de știință. Nu e deci de mirare că trec fără efort toate examenele de la filologia modernă (mă înscriu în toamna lui 1942, la franceză, română, italiană, istoria artei și istoria modernă). Îi am profesori pe Vianu, Ralea, Basil Munteanu, Călinescu, Michel Dard, Marcu, Hudiță și sunt atât de lipsită de sfială, încât după un an de italiană transcriu în Jurnal pagini întregi din Dante și nu mai puțin din Shakespeare (începusem să învăț engleza încă din liceu). Termin în vara lui 1946 cu „magna cum laude“; o lucrare a mea de seminar despre Nerval a făcut vâlvă. Teza de licență o trec cu Michel Dard: *Le sentiment de la mort chez Pascal*. Cu elogii.

Chiar și la Oprescu (istoria artei), atât de puțin sensibil la prestigiul numelui, mă prezint onorabil. Martoră, această filă din 5 decembrie 1945 pe care o transcriu deoarece e singura redând, cât de cât, atmosfera de la Litere.

„Dimineața la ora 8 în amfiteatrul Hasdeu. Examen oral la Oprescu. Stau în rândul al doilea cu o fată blondă de la Iași. Din față, una din rarele studente care nu pare înfricoșată se întoarce spre noi și șoptește: «Am auzit că nu lasă niciodată la oral.» Peste un ceas va pleca alături de alte două colege cu nasul în pământ: le-a «lăsat».

Se știe că așa e Oprescu, trântește sistematic dintr-o serie de șapte câte șase! Fata blondă se întoarce, își ia o carte și geanta și iese din sală. A eșuat și ea. În locul ei se instalează Cosma, cel care ne cântă jazz la seminariile lui Basil Munteanu.

Îmi vine rândul de abia pe la 12. Nu mi-e frică. Am mai trecut în 1943 la el și, grație unui citat bine ales din Focillon (marea lui slăbiciune, unii studenți inventează chiar citate imaginare, totul e să rostești magicul nume: Focillon), am ajuns spre uimirea sălii înghețate să discutăm cu un oarecare haz de ce doamnele din înalta societate pariziană pozau pentru nuduri la Rodin. Povestea cu nudurile nu e nouă. La un curs cu diapozitive, Oprescu, în fața reproducerii tabloului lui Cézanne *Les Grandes Baigneuses*, declarase sus și tare: «Sunt niște femei goale. Personal, nu-mi plac.»

Din fericire, azi termin repede. Oprescu pare satisfăcut de primele mele răspunsuri și-mi lansează:

— Păi, dta știi carte și te exprimi frumos. Ce să-mi mai pierd timpul cu dta? Ai «bine». Poți să pleci.

Îmi iau, la rândul meu, din bancă haina, un mic album Holbein și cum ajung pe culoar aprind o țigară. Am citit undeva că singurul lucru pentru care merită să treci un examen sau un concurs este senzația de disponibilitate resimțită după aceea. Habar n-am dacă din «disponibilitate» nu-mi vine încă să părăsesc facultatea. În orice caz, pașii mă poartă spre seminarul de italiană unde se dă examen cu G. Călinescu. Găsesc un loc la o masă,

mă instalez și mă amuz prodigios. Călinescu e pe scenă, își joacă rolul de la 8 dimineața și încă n-a obosit. Pero-rează, pozează și din când în când polemizează cu tata. Iar candidații ce-i stau în față sunt doar pretexte de ironie destul de facilă din moment ce nu-și pot oferi luxul de a-i replica. În orice caz, ar fi învinși de acest perpetuu foc de artificii. Își apostrofează o victimă:

— Cum îți zice?

Apoi:

— Eih, zi ceva.

Candidatul nu înțelege. Bâiguie:

— Ce?

— Pe mine mă întrebi? Zi și dta. Despre vreme, despre scriitori. Pe Arghezi l-ai citit?

— Nu.

— Da' pe Lovinescu?

— Nu.

— Păi sigur, că de aia scriu bieții scriitori, să-i citim noi?! Te mai prezinți la anul.

Lasă și el pe capete, dar o face cu umor, cu strălucire, și apoi «capetele» ce vor să-și facă o specialitate din literatura română fără a fi citit clasicii nici nu merită prea multă milă.

Când oboseala înfrânge disponibilitatea, pe la orele 2, mă agăț de un tramvai și mă întorc acasă.“

Acasă, unde mă îndeletniceam cu compunerea prozelor mele. Și aici se complică totul. Nu numai azi le găsesc ridicole, dar și atunci eram plină de dubii asupra

valorii lor. Am însă circumstanțe atenuante: din exterior, „recepția“ era sărbătorească. Până la moartea tatei, le publicam cu un pseudonim, Ioana Tăutu, nutrinđ iluzia, puerilă, că astfel mă voi putea impune – dacă mă impun – prin mine însămi iar nu ca fiica tatei. De fapt, toată lumea știa cine sunt și doar nu pentru mine venea Ivașcu în bulevardul Elisabeta să-mi ia cât mai repede textele să le publice în *Vremea*. Nu cred s-o fi știut și Rădulescu-Motru când îi scria astfel Aidei Vrioni ce-mi publicase în *Revista scriitorilor și scriitoarelor* o proză, intitulată *Stanca* (extrag din Jurnal pe data de 19 aprilie 1942):

„Are talent domnișoara Ioana Tăutu. Titlul însă este greșit. În loc de *Stanca* trebuie pus *Stancky*. Bucata, pentru cine o citește cu puțină atenție, se prezintă ca o scenă umoristică ușoară, scrisă în stil vioiu și plăcut. Pentru cine o citește însă cu mai multă atenție (eu am citit-o de două ori) se prezintă ca o reușită descriere ironică a unui interior de familie burgheză. Două fete la o mamă – căci tatăl nu se arată – una cufundată în cărți, cealaltă în sport, mama ștearsă ca figură; – servite de o fată-n casă semi-idioată – ce interior delicios! Toată deșertăciunea culturii românești stă prinsă în contrastul dintre Dana și Stanca. Dana din societatea lui Vicky și Jicky – cu maniere de englezoaică, în intimitate servită totuși de o «măiere de serviciu», Dana care-și râde de Stanca este ca acel copil teribil care întrebă pe mamă-sa: mamă, să mă spăl pe mâini, sau să-mi pun mânușile? Pentru așa o Dană trebuie Stancky. Domnișoara Ioana

Tăutu are meritul că a descris în mod admirabil acest interior de familie burgheză, fără să facă pe moralista, ci ca o adevărată artistă.“

Bine, știam eu că Rădulescu-Motru nu e critic literar, dar ceva tot reprezenta. Dovadă că i-am transcris scrisoarea. Și apoi „criticii“ nu se lăsau mai prejos. Citesc cu „succes prea mare“ – notez eu, cu o modestie suspectă – în cenaclul *Sburătorul*, la 5 martie 1942, alte trei nuvele, și, până la moartea tatei, continui în același ritm. Apar notițe elogioase în *Timpul*, *Vremea*, *Viața*. Iar după moartea tatei compun și primul meu roman, *În contra-timp*, ce va fi publicat, începând din ianuarie 1945, în trei numere consecutive din *Revista Fundațiilor Regale*, cu acordul exigentului Camil Petrescu. În fond, ceea ce impunea tăcere – sau cel puțin surdină – îndoielilor mele era reacția tatei, primul și marele meu lector. El mă îndemna să perseverez.

De altminteri, din pricina lui am început să scriu. Trebuia, neapărat trebuia, să răscumpăr în ochii lui prima mea „gafă“ intelectuală. Spre a o descrie (la acest stadiu a devenit inevitabil) mă voi strădui să lupt cu aversiunea față de anecdotile din copilărie, cultivate cu atâta risipă de urmașii unor părinți celebri. Aici, amintirile nu mai știu cât sunt ale mele și cât mi-au fost apoi povestite și răspovestite de mama (pe tata nu-l prea văd pradă unor duișii atât de necamuflante).

Aveam deci vreo 5-6 ani, eram un fir de om, doar ochii de mine. În afară de mama, pentru care existența

mea era necesară ca o poruncă din Decalog, cei din jur nici nu credeau că voi trăi de filiformă ce eram, dar capul părea că-mi merge binișor. Atât de bine încât tata a hotărât să mă-nvețe alfabetul. Înghețasem dinainte. Tata mi se părea un uriaș din toate punctele de vedere. Degeaba mă vâram eu la Fălticeni în coșul lui de hârtie sau, la București, mă cățăram pe fotoliul său, inventând cele mai năstrușnice și stupide diminutive. Lui E. Lovinescu să-i susuri în urechi „tăticonțule“, ideea mi se pare acum delirantă. Nu și atunci. Nu și lui: mă accepta pesemne ca pe pisica noastră persană, Djala (adusă cu avionul de Cella Delavrancea din Egipt), prin blana căreia își trecea mâna când scria la birou. Cu condiția să nu-l surprindă cineva, cu toate că întreaga casă știa că locul Djalei, acordat de tata, era pe biroul lui când scria. Dacă se deschidea ușa, gonea pisica, negându-i astfel orice farmec baudelairian. O pudoare zbârlită pe care o înțeleg prea bine: mi-a trecut-o și mie. Acum, din statutul afectiv de gânganie (a descris în *Aqua forte* plimbările noastre prin grădina de la Fălticeni în căutare de greieri în așa fel încât, dacă m-ar fi confundat cu unul dintre ei, aș fi și azi fericită), voia să mă treacă în cel de învățăcel. Aș fi rezistat, terorizată la gândul că l-aș putea dezamăgi, dacă mama nu m-ar fi momit cu un obiect irezistibil: un pupitru minuscul. Am fost transportată odată cu pupitrul în biroul tatei și, prin comparație cu micimea noastră, parcă el a devenit un gigant. Pierdută, gângăvită, tremurândă, nu știu cum am trecut fără incidente

prin A și B. La C însă s-a produs catastrofa. Abecedarul de pe pupitru îl văd și azi. Deschis tocmai la C. Deasupra literelor era desenată o pasăre neagră privind cam fioros de pe ramura unui pom. C-U-C rostea tata calm, îndemnându-mă să repet după el: C-U-C. Silabiseam și eu, ce să fac? După vreo două-trei aplicații practice, tata a hotărât brusc să treacă la stadiul superior. Și s-a precipitat: – Acum repede, spune-le împreună, repede, auzi, hai, ce aștepți?! Deodată singură, pierdută, neînțelegând ce mi se cere, zbătându-mă fără ajutor, am aruncat o privire panicată pe ilustrația din abecedar spre pasărea tuturor nenorocirilor mele și am spus într-un suflu: Cioară. Chiar așa, Cioară în loc de Cuc. S-a lăsat o mare tăcere. Ca la Judecata de Apoi a tuturor abecedarelor. După care, cu pasul lui cel mai ferm (nu se glumea în casa noastră cu cultura), tata s-a dus s-o cheme pe mama și din pragul ușii, arătându-mă cu degetul, a lansat: „Ia-ți fiica de aici: e o imbecilă“. Exit Monica cu pupitru cu tot.

De aici mi s-au tras toate. Înainte chiar de nuvelele adolescenței, așa s-au născut primele mele încercări epice și poetice. În vara aceluiași an, ieșind valvârtej din mare la Mangalia, m-am repezit spre mama să-i trimită imediat tatei poemul compus după ce un val dăduse cu mine de fundul apei: „Am intrat în mare și-am băut sare“. Nu cred că l-a convins. Mai ales că de la primele bolboroseli, mai știu eu dacă pe la 2 sau 3 ani, compusesem deja o cântare: „Moș Pățum, Moș Pățum / nu mai ta pe dum / vin la noi apum.“ Eram, după cum se vede, certată cu

consoanele și mă aflam în conflict mai ales cu litera C. Mama a înțeles sensul „crizei (mele) de creație“ și m-a ajutat să trec de handicap, îngăduindu-mi să-i dictez primul meu „roman“, apărut în *Dimineața copiilor*. Dezvăluiam cum păpușile mele preferate, Berta și Apașu, își făceau de cap în Bucharest by night. Nu-mi era de ajuns pentru a mă dezbăra de complexul cu pupitru și cioară. Și nuvelele mele de tinerețe să fi izvorât tot de acolo? Ar fi totuși o scuză.

Nu doar atunci, ci mereu, la fiecare ananghie, mă scăpa mama. Îmi oblojea toate rănilile, imaginare și reale. Grație fanteziei ei mereu proaspete, nu trăiam doar o existență, ci improvizam oricâte doream, în fiecare zi alta. Era prietena mea cea mai bună de joc și de serios, dublul meu înnobilit, conștiința mea cea mai înaltă. Profesoara din ea nu glumea însă cu educația. Nu mă răsfăța, mă crea. Încrederea ei mă obliga să mă mențin, cât de cât, la înălțimea imaginii pe care și-o făurea despre mine. E chiar singurul lucru ce l-am putut face pentru ea: să n-o dezamăgesc. Altfel, ea mă îngrijea pe mine, eu prea rareori. Inspecțiile ei (era inspectoare generală de franceză) o duceau prin toată țara și uneori câte o boală o țintuia departe de casă, pe la Timișoara sau Craiova, de unde a întârziat o dată să se întoarcă nepermis de mult. Nu i-am fost de ajutor decât după o operație de apendicită, și doar o noapte albă am petrecut-o punându-i comprese – avea o criză de ficat. O singură noapte albă, când ar fi trebuit să i le dau pe toate... Mai ales acolo, în

închisoare, unde a refuzat „oferta“ Securității: eliberarea ei contra unei scrisori prin care m-ar fi îndemnat să colaborez cu „ei“. Și s-a lăsat să moară pentru a mă naște a doua oară spre libertatea de a fi eu însămi. Despre coșmarul închisorii ei, din 1958 când a fost arestată până în 1960 când a murit, ca și despre felul în care a fost, în fond, asasinată, sunt mai departe incapabilă să scriu.¹

Ori de câte ori e vorba de ea, îmi vine însă să mă precipit: mi-e teamă că nu voi ajunge niciodată s-o numesc destul, să-i dăruiesc chipul și firea de excepție celorlalți, ca să nu piară odată cu mine, singura depozitară a minunii care a fost mama mea.

Spre a regăsi tonul dinainte și pe mogâldeața înspăimântată de inițiativele pedagogice ale tatei, trebuie să adaug că ele n-au încetat odată cu primul eșec. Nu știu cum va fi fost el ca profesor la liceu, dar la copii (o specie ce nu-l interesa) nu se pricepea defel. În general, orice ieșea din literatură sau nu ajungea la ea (celula lui monastică și singura-i salvare) se transforma într-un fapt mai mult sau mai puțin divers. „Scriu, deci exist“ (eu îl parafrazez astfel pe Descartes, tata nu se deda la astfel de glume) părea a spune orice gest, privire sau tăcere a lui – nu de asta am început oare a mângăli și eu hârtia: spre a „exista“ dinaintea lui?

¹ A făcut-o, în locul meu, Doina Jela în *Această dragoste care ne leagă* (Humanitas, 1998), iar recunoștința mea nu cunoaște limite.

Cuprins

I București	7
II Paris 1947–1952	62
III 1952–1958	149
IV 1958–1964	263
V 1960–1980	375
Indice de nume	737